

10.3.2016

Dnro 294/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

OULUN KAUPUNGIN MENETTELY HORMONIKIERUKAN KORVAAMISESSA

1

KANTELU

Potilas arvosteli kirjeessään Oulun terveyskeskuksen menettelyä sairauden hoitoon määrätyn hormonikierukan kustantamisessa.

Potilaan kertoman mukaan terveysasemalla kieltäydytään kustantamasta potilaalle hormonikierukkaa, vaikka se olisi määrätty sairauden hoitoon. Hormonikierukka oli määrätty hänelle runsaiden ja kivuliaiden kuukautisten vuoksi. Hän oli kysynyt terveysasemalta Mirena-kierukan kustannuksista. Hänelle vastattiin, että hänelle tulisi ensin asettaa kuparikierukka ja jos vuoto olisi niin runsasta, että Hb laskisi alle 110, kuparikierukka vaihdettaisiin hormonikierukkaan. Hän ei ollut suostunut kuparikierukan asettamiseen.

Potilaan kertoman mukaan hän kysyi terveysasemalta hormonikierukan kustannuksista toisen kerran. Hänelle vastattiin, että Oulun kaupunki ei kustanna potilaalle hormonikierukkaa missään tapauksessa minkään sairauden hoitoon. Jos potilas tarvitsee hormonikierukan, se voitaisiin asettaa terveyskeskuksessa, mutta potilas kustantaisi sen kokonaisuudessaan itse. Toinen vaihtoehto olisi mennä yksityislääkärille.

Potilaan mukaan hormonikierukkaa käytetään yleisesti myös esimerkiksi endometriosisin hoitoon. Hän totesi, että ilmeisesti oululaiset endometriosisipotilaat joutuvat itse kustantamaan hormonikierukkansa.

2

SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraava selvitys (liitteenä):

- 1) Pohjois-Suomen aluehallintoviraston lausunto,
- 2) Oulun kaupungin terveysjohtajan selvitys,
- 3) avoterveydenhuollon palvelupäällikön selvitys,
- 4) terveysaseman hallinnollisen apulaisylilääkärin selvitys ja
- 5) lääketieteen lisensiaatin selvitys sekä
- 6) jäljennökset potilasta koskevista potilasasiakirjoista.

3 RATKAISU

3.1

Tapahumat potilasasiakirjamerkintöjen mukaan

Potilasasiakirjamerkintöjen mukaan potilas kävi terveysasemalla raskauden ehkäisyä koskevassa asiassa. Lääkäri teki käynnistä potilasasiakirjoihin seuraavat merkinnät: ”Potilaalla on runsaat kuukautiset, joutuu vuodon takia olemaan koulustakin poissa useita päiviä. Potilaalla on kolme synnytystä. Kierukka on ollut käytössä toisen lapsen jälkeen. E-pillereitä käyttänyt aiemmin, eivät sopineet vaan aiheuttaneet pahoja mielialavaihteluita ja painonnousua. MS-tauti todettu. Neurologin kanssa keskustellut ehkäisystä, ei estettä hormonikierukalle. Kirjoitetaan resepti Mirenasta, ohjeistettu asetuksen ajankohdasta.”

Sairaanhoitajan tekemien merkintöjen mukaan ”potilas soittaa ja tiedustelee, onko mahdollista saada terveysaseman kautta ilmaiseksi Mirena-kierukka, apteekissa oli sanottu, että näin olisi. Konsultoitu lääkäriä. Koska potilaalla ei ole lääketieteellistä estettä (anemisoituminen) kuparikierukan laittamiselle, on Mirena kustannettava itse.”

Lähihoitajan tekemien merkintöjen mukaan ”potilas kysyy uudelleen Mirenan saantia terveysaseman kautta ilmaiseksi. Ei mahdollista saada.”

3.2

Oulun terveyskeskuksen selvitys

Lääkärin selvityksen mukaan hän päätyi suosittamaan potilaalle hormonikierukkaa huomioon ottaen lääketieteelliset seikat, kuten potilaan perussairaus, yhdistelmäehkäisytablettien sivuvaikutukset ja runsaat kuukautiset. Lääkäri toteaa, että hän ei ollut tietoinen Mirena-kierukkaa koskevasta Oulun kaupungin ohjeesta, koska hän oli aloittanut työnsä terveysasemalla - - -. Lääkärin mukaan hän ei muista, merkitsikö hän reseptiä kirjoittaessaan rastin reseptilomakkeen kohtaan ”sairauden hoito” vai ”muu”.

Hallinnollisen apulaisylilääkärin selvityksen mukaan potilaan tilanne ei täyttänyt terveyskeskuksen ohjeen lääketieteellisiä kriteereitä. Potilaan hemoglobiini ei ollut laboratoriotutkimusten mukaan laskenut alle 100, viimeisimmän mittauksen mukaan elokuussa 2014 potilaan Hb oli 134 g/l. Hallinnollinen apulaisylilääkäri toteaa, että hormonikierukkaresepti kirjoitettiin potilaalle sairauden hoitoon tilanteessa, jossa organisaatiossa käytössä oleva ohjeistus ei ollut vielä reseptin kirjoittaneen lääkärin tiedossa; lääkäri oli työskennellyt yksikössä vasta viikon ajan.

Palvelupäällikkö toteaa, että Oulun kaupunki kustantaa ensimmäisen raskauden ehkäisyyn tarkoitetun kierukan. Mirena-hormonikierukka voidaan asettaa terveyskeskuksen kustantamana vain silloin, kun kyseessä ovat runsaat kuukautiset, joista on osoituksena kliinisesti merkittävä anemisoituminen. Potilaan kohdalla anemisoitumista ei todettu. Ehkäisyn kyseessä ollen jatkokierukan kustantaa potilas itse eikä siihen saa Kela-korvausta ehkäisyindikaatiolla. Potilaalla ei ollut kyse ensimmäisestä kierukasta.

3.3

Oulun kaupungin ohje terveysasemille ”Lääkekustannusten siirto tiettyjen lääkeryhmien osalta Kelalta terveyskeskukselle (Mirena)”

26.4.2010 päivytyssä ohjeessa todetaan yleisperiaatteena, että terveyskeskuksen polikliiniseen hoitotapahtumaan liittyvät lääkkeet sisältyvät hoitoon ja niistä vastaa julkinen terveydenhuolto. Tämän perusteella avoterveydenhuollossa noudatetaan toistaiseksi seuraavia ohjeita:

Ensimmäisen raskauden ehkäisyyn tarkoitetun kuparikierukan kustantaa terveyskeskus.

Mirena-hormonikierukka voidaan asentaa terveyskeskuksen kustantamana raskauden ehkäisyyn vain silloin, kun kyseessä ovat runsaat kuukautiset, mistä osoituksena kliinisesti merkittävä anemisoituminen, Hb alle 100 (lääketieteelliset syyt).

Molemmissa tapauksissa jatkokierukan kustantaa potilas itse eikä siihen ehkäisyindikaatiolla saa Kela-korvausta.

Hormonikierukka sairauden hoitoon:

Mikäli potilaalla on runsaat kuukautiset ja mietitään hoidoksi hormonikierukkaa, tulee ensin kokeilla syklistä gestageenihoitoa ja/tai traneksaamihappolääkitystä. Jos näistä ei ole apua ja potilaalla on osoitettavissa merkittävä, selvä anemisoituminen (= Hb alle 100), hoidoksi voidaan määrätä hormonikierukka, minkä kustannukset maksaa terveyskeskus. Myös jatkokierukat maksaa terveyskeskus.

Terveyskeskuksesta ei saa määrätä Mirenaa hormonikorvaushoidon osaksi vaan täytyy käyttää muita valmisteita.

Terveysasemilta ei saa kirjoittaa Mirenasta reseptiä, jossa on ruksattu ”sairauden hoito”. Sairauden hoitoon määrätyn Mirenan joutuu maksamaan terveyskeskus ja indikaatiot on linjattu yllä. Muilla kriteereillä Mirenaa ei saa asentaa.

3.4

Keskeiset oikeusohjeet

Perustuslaki

Perustuslain (731/1999) 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Potilaslaki

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n mukaan potilaalla on hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Potilaslain 5 §:n mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan (1 mom.).

Terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön (2 mom.).

Potilaslain 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietyistä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Ammattihenkilölaki

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994, ammattihenkilölaki) 15 §:n mukaan Terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemuseräisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koitua hyöty ja sen mahdolliset haitat (1 mom.). Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään (2 mom.).

Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta (1 mom.). Laillistetulla lääkärillä on oikeus määrätä apteekista lääkkeitä lääkinnällistä ja lääketieteellistä tarkoitusta varten (2 mom.).

Terveydenhuoltolaki

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 13 §:n mukaan kunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sekä sairauksien ehkäisyä tukevaa terveysneuvontaa. Terveysneuvonta on sisällytettävä kaikkiin terveydenhuollon palveluihin.

Terveydenhuoltolain 24 §:n mukaan kunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden sairaanhoitopalvelut.

Sairausvakuutuslaki

Sairausvakuutuslain (1224/2004) 2 luvun 3 §:n 1 momentin 4 kohdassa säädetään, että sairausvakuutuslain nojalla ei korvata kunnallisen sairaanhoidon yhteydessä avovastaanotolla annetusta lääkehoidosta aiheutuneita kustannuksia silloin, kun lääkehoidon antaa avovastaanotolla lääkäri, taikka lääkärin valvonnassa muu terveydenhuollon ammattihenkilö.

Sairausvakuutuslakia koskevan hallituksen esityksen mukaan kunnalliselle terveydenhuollolle kuuluvat vastaanottokäynnillä jatkohoidoksi määrättävät suonien ja nivelien sekä spinaalitalan sisälle annettavat lääkkeet, hormonikierukka sekä lääkärin ihon alle asentamat implantit (HE 50/2004 vp).

3.5

Oikeudellinen arviointi

3.5.1

Hormonikierukan määräämistä koskevan ohjeen lainmukaisuus

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä on katsottu, että terveyspalveluiden järjestämistä koskevilla ohjeilla voidaan yhtenäistää käytäntöä ja niillä on siten tärkeä kuntalaisten yhdenvertaisuutta lisäävä merkitys. Tämän vuoksi ohjeet ovat lähtökohtaisesti tarpeellisia ja perusteltuja. Ohjeet voivat kuitenkin olla vain lainsäädäntöä täydentäviä eikä niillä voida rajoittaa tai sulkea pois oikeutta lainsäädännössä turvattuihin oikeuksiin. Siltä osin kuin ohjeet eivät jätä tilaa palvelun tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamiselle, ne ovat ristiriidassa lainsäädännön kanssa.

Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon. Potilaan hoidon tarve tulee arvioida hänen yksilöllisen tarpeensa mukaisesti. Potilaan terveydentilasta johtuvan hoidon tarpeen arvioinnin on perustuttava lääketieteellisesti hyväksyttäviin kriteereihin (HE 185/1991 vp).

Oulun kaupungin terveydenhuollossa on 26.4.2010 ohjeistettu, millä edellytyksillä hormonikierukka voidaan määrätä sairauden hoitoon: ”Mikäli potilaalla on runsaat kuukautiset ja mietitään hoidoksi hormonikierukkaa, tulee ensin kokeilla syklistä gestageenihoitoa ja/tai traneksaamihappolääkitystä. Jos näistä ei ole apua ja potilaalla on osoitettavissa merkittävä, selvä anemisoituminen (=Hb alle 100), hoidoksi voidaan määrätä hormonikierukka, minkä kustannukset maksaa terveyskeskus. Muilla kriteereillä Mirenaa ei saa asentaa.”

Käypä hoito -ohjeistuksen mukaan normaali hemoglobiiniarvo ei sulje pois runsaita kuukautisvuotoja. Hormonikierukkaa voidaan käyttää myös endometrioosin oireiden hoitoon (Duodecim, Terveyskirjasto). Oulun kaupungin ohje merkitsee sitä, että hormonikierukkaa ei voida määrätä esimerkiksi niiden potilaiden hoitoon, joilla on runsaat kuukautiset, mutta normaali hemoglobiiniarvo eikä myöskään niille potilaille, jotka sairastavat endometrioosia.

Totean, että Oulun kaupungin ohje on lainvastainen siltä osin, että se sulkee hoidon piiristä pois ne hoidon tarpeessa olevat potilaat, jotka eivät täytä ohjeessa yksilöityjä kriteereitä hormonikierukan määräämisestä sairauden hoitoon.

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto toteaa, että Oulun kaupungin ohjeistus yhtenäistää hormonikierukan määräämiskäytäntöä. Käytännön työssä on kuitenkin aluehallintoviraston mukaan huolehdittava siitä, että potilas saa lääketieteellisesti todettuun hoidon tarpeeseensa asianmukaisen hoidon.

3.5.2

Lääkärin menettelyn asianmukaisuus

Runsaita kuukautisia (menorragia) koskevan Käypä hoito -ohjeistuksen mukaan potilaan tutkimisessa suositellaan käytettäväksi seulontalomaketta vuodon ja sen aiheuttaman haitan selvittämiseksi. Potilaalta otetaan esitietojen lisäksi perusverenkuva ja hänelle tehdään gynekologinen tutkimus. Joskus tarvitaan myös tarkempia anemiatutkimuksia. Normaali hemoglobiiniarvo ei sulje pois runsaita kuukautisvuotoja. Hoito määrätään yksilöllisesti potilaan tilanteen mukaan. Runsaan kuukautisvuodon ja -kipujen hoitoon on käytettävissä useita lääkkeellisiä keinoja. Hormonikierukka on tehokkain lääkkeellisistä hoidoista, sillä se vähentää vuodon määrää 79 – 97 prosenttia.

Ammattihenkilölain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemuseräisiä perusteltuja menettelytapoja. Aluehallintovirasto toteaa, että hyvään kliiniseen käytäntöön kuuluu ottaa huomioon sairauksien valtakunnallisia tutkimus- ja hoitosuosituksia.

Totean, että lääkäri ei menetellyt asianmukaisesti, kun hän ei 10.3.2014 tutkinut ja selvittänyt menorrhagiapotilaan potilaan gynekologista terveydentilaa Käypä hoito -ohjeistuksen mukaisesti. Lääkäriltä jäi siten selvittämättä, oliko potilaalla raskauden ehkäisytarpeen lisäksi sellainen sairaus, johon hormonikierukka olisi ollut paras hoito.

Lääkärin selvityksen mukaan hän ei muista, merkitsikö hän hormonikierukkaa koskevaa reseptiä kirjoittaessaan rastin reseptilomakkeen kohtaan "sairauden hoito" vai "muu". Totean, että jos hän määräsi hormonikierukan potilaalle sairauden hoitoon, sen kustantaminen olisi kuulunut Oulun kaupungille.

3.5.3

Potilaan saama informaatio

Potilaan kertoman mukaan hän sai terveysasemalta informaatiota, jonka mukaan hänelle tulisi ensin asettaa kuparikierukka ja jos siitä aiheutuisi anemisoituminen, voitaisiin määrätä hormonikierukka. Toisen kerran asiaa tiedusteltuaan hänelle vastattiin, että kaupunki ei kustanna hormonikierukkaa minkään sairauden hoitoon.

Potilaslain 5 §:n mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Asiakirjoista käytettävissä olevan selvityksen perusteella käsitykseni on, että potilaan kohdalla potilaslain 5 §:ssä säädetty potilaan tiedonsaantioikeus ei toteutunut, koska hänelle annettu informaatio hormonikierukan määräämiskäytännöstä ja kustantamisesta oli puutteellista.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.5 esittämäni käsitykset Oulun terveyskeskuksen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni terveysjohtajalle.

Saatan lääkärin tietoon edellä kohdassa 3.5.2 esittämäni käsityksen potilaan asianmukaisesta tutkimisesta. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.